

Dítě v centru

**Sborník dobré praxe
při zapojování dětí
do rozhodovacích procesů**

Dítě v centru – Sborník dobré praxe při zapojování dětí do rozhodovacích procesů

Vydavatel: Spondea, o. p. s., Sýpka 25, 613 00 Brno
první vydání, Brno, 2017, xx stran

Autorské zpracování: Mgr. Eva Pospíchalová (ed.) a kol.

Jazyková korektura: Mgr. Anna Grušová

Grafická úprava: Ing. Petr Přenosil

1. Úvod	6
2. Vymezení řešené problematiky	10
2.1 Analýza potřeb	11
2.2 Studie proveditelnosti	13
2.3 Další spolupracující instituce, organizace, odborníci	16
2.3.1 OSPOD – orgány sociálně právní ochrany dětí	16
2.3.2 Pedagogičtí pracovníci	17
2.3.3 Školní psychologové	18
2.3.4 Policie	18
2.3.5 Nestátní neziskové organizace	19
2.3.6 Soudci, soudní znalci, státní zástupci	19
2.3.7 Zdravotníci	20
3. Výstupy z metodických multidisciplinárních setkání, případových mezioborových setkání, z přímé práce s dítětem a případových konferencí	21
3.1 Metodická multidisciplinární setkání	21
3.2 Případová mezioborová setkání	22
3.3 Příprava dítěte na případovou konferenci	23
3.4 Případové konference	23
4. Výstupy a vyhodnocení zkušeností z pilotního zavedení nových postupů a zjišťování názorů dítěte v rozvodových sporech jeho rodičů včetně zohlednění stávající legislativy v ČR	26
4.1 Individuální práce s dítětem na posílení jeho role v rozhodovacích procesech	27
4.2 Postup při práci s dětmi a dospívajícími – dobrá praxe	28
4.3 Program „Dítě v centru“	30
4.3.1 Popis programu „Dítě v centru“	31
4.3.2 Spolupráce s OSPOD	32
4.3.3 Forma programu	33
4.3.4 Rizika programu „Dítě v centru“	36
4.3.5 Doporučení pro realizace programu „Dítě v centru“	37
4.3.6 Výstupy programu „Dítě v centru“	38
4.3.7 Shrnutí programu „Dítě v centru“	41

5. Identifikace rizik při implementaci komunikační strategie a zavádění inovativní praxe v rámci zapojování dětí do rozhodovacích procesů	43
5.1 Rizika implementace komunikační strategie	43
5.2 Rizika programu „Dítě v centru“	44
6. Doporučení pro praxi	46
7. Závěr	48
Použité zdroje a další doporučené zdroje	49
Přílohy	50

Význam zkratk v textu:

Spondeo, o. p. s. – obecně prospěšná společnost

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

SPOD – sociálně právní ochrana dětí

IPOD – individuální plán ohroženého dítěte

PK – případová konference

MDT – multidisciplinární tým

IDT Brno – interdisciplinární tým

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NNO – nestátní nezisková organizace

1. Úvod

Vážení čtenáři, rádi bychom Vám představili výstupy z projektu „Dítě v centru“, podpořeného grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Malého grantového schématu programu Ohrožené děti a mládež. Program byl zaměřen na zlepšení kvality systému péče o děti a jejich ochrany při zohlednění názorů klíčových aktérů a současně zapojení dětí do rozhodovacích procesů.

Předkládaný materiál popisuje zkušenosti z realizace projektu, kvalitativně posuzuje zvolené metody a postupy práce s dětmi a předkládá návrh inovativní metody práce s dětmi ohroženými rozvodovým sporem rodičů.

Nositelem projektu a zpracovatelem této publikace je Spondea, o.p.s. Spondea o.p.s. se od zahájení své činnosti v roce 1998 věnuje dětem, dospívajícím a mladým lidem, kteří se ocitli v těžké životní situaci a potřebují pomoc a podporu. Od roku 2004 se cílovou skupinou staly i osoby ohrožené domácím násilím. V současné době se Spondea zaměřuje na několik vzájemně propojených oblastí:

- individuální psychologickou práci s dětmi a dospívajícími v krizových situacích,
- poradenskou a terapeutickou práci s celou rodinou,
- poradenství a terapii pro osoby ohrožené domácím násilím a stalkingem,
- program pro osoby nezvládající agresi ve vztazích,
- vzdělávání dalších odborníků, programy primární prevence rizikového chování na ZŠ a SŠ.

Od roku 2000 má Spondea pověření pro výkon sociálně právní ochrany dětí (dále jen SPOD), současně je nestátním zdravotnickým zařízením s ambulancí klinického psychologa. V souvislosti s výkonem SPOD se Spondea aktivně podílí na systémové práci s ohroženými dětmi a jejich rodinami a na koncepční a metodické práci v oblasti SPOD.

Spondea poskytuje své služby v Brně a několika dalších městech Jiho-moravského kraje, zejména v Hodoníně, Moravském Krumlově, Břeclavi, Znojmě a Veselí na Moravě. Strukturou poskytovaných služeb,

jejich vzájemnou propojeností a komplexností je Spondea jedinou organizací svého druhu na území Jihomoravského kraje.

Již mnoho let jsou klíčovými partnery naší organizace Statutární město Brno a Krajský úřad Jihomoravského kraje, akademická obec a další spolupracující subjekty – Policie ČR, OSPOD, soudy. Spondea je rovněž školicím pracovištěm pro studenty vysokých a středních škol.

Na základě rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti ČR je Spondea zapsána do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Je členem Asociace pracovníků intervenčních center, členem Asociace poskytovatelů sociálních služeb.

Všichni odborní pracovníci společnosti mají odpovídající vzdělání, doplněné psychoterapeutickými výcviky, a pracují pod trvalou externí supervizí.

Spondea dlouhodobě nabízí čtyři programy všeobecné primární prevence pro studenty základních a středních škol (případně vyšších odborných škol). Dvěma z nich („Když doma není doma“ a „Násilí do vztahu nepatří“) byla v roce 2015 na základě doporučení Výboru pro udělování certifikací při MŠMT udělena certifikace Národním ústavem pro vzdělávání.

Projekt „Dítě v centru“ je postaven na dvou klíčových aktivitách, kterými jsou:

- komunikace mezi subjekty, které se podílí na řešení případů jednotlivých dětí,
- přímá práce s dětmi - zjišťování jejich názorů a zapojování do rozhodovacích procesů.

Příprava komunikační strategie a její implementace – podle projektového záměru cílená komunikační strategie sestává ze čtyř na sebe navazujících kroků:

- metodická multidisciplinární setkání – sladění metodických postupů při práci s rodinami (nastavení parametrů spolupráce),
- případová mezioborová setkání – setkání všech odborníků, kteří se podílí na řešení případu konkrétní rodiny (sdílení informací, rozdělení kompetencí),

- příprava dítěte na případovou konferenci – individuální psychologická práce s dítětem, zjišťování potřeb a přání dítěte, možnosti řešení z pohledu dítěte,
- případová konference – dítě i rodiče přinášejí návrhy na řešení své rodinné situace.

Vytvoření a pilotní testování postupů při zjišťování názoru dítěte, jejich vyhodnocení a zohlednění v rozhodovacích procesech:

Cílem aktivity bylo zejména:

- rozšířit prostor, ve kterém budou děti moci aktivně ovlivňovat rozhodování spolu s rodiči,
- naučit děti reflektovat pokrok při aktivním zapojení do rozhodování v rámci rodinného systému,
- připravit děti pro konfliktní situace v rodině tak, aby uměly reagovat proaktivně,
- naučit děti reflektovat vlastní pocity tak, aby jejich rodiče měli informaci o dopadu svého chování na děti,
- naučit děti základním principům zpětné vazby, kterou mohou citlivě předat rodičům.

Partneři projektu

Projekt měl dva významné partnery – Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje a Oslo Kriesenter (Krizové centrum v Oslo).

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu JMK realizuje zejména tyto činnosti:

- zabezpečuje plnění funkce zřizovatele odvětvových příspěvkových organizací, které poskytují sociální služby, metodicky je řídí a kontroluje,
- zajišťuje dostupnost informací o možnostech a způsobech poskytování sociálních služeb na území kraje,
- rozhoduje o registraci poskytovatelů sociálních služeb na území Jihomoravského kraje a vede registr poskytovatelů sociálních služeb,

- vyřizuje stížnosti a další podněty obcí a občanů v oblasti sociálních služeb a sociálně právní ochrany dětí,
- rozhoduje v odvolacím řízení na úseku sociálně právní ochrany dětí,
- zajišťuje zprostředkování náhradní rodinné péče v součinnosti s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR a Úřadem pro mezinárodně-právní ochranu dětí a vytváří podmínky pro zřizování zařízení sociálně právní ochrany dětí,
- rozhoduje o zařazení a vyřazení žadatele do evidence osob vhodných stát se pěstounem nebo osvojitelem a vede tuto evidenci.

Jeho rolí v projektu bylo zastřešení multidisciplinárních a mezioborových setkání.

Oslo Krisesenter je krizovým centrem pro děti a rodiny, které se ocitly v těžké životní situaci. Centrum nabízí služby sociálně-právní, právní, psychologické a sociálně-aktivizační. V rámci centra se odborní pracovníci často setkávají s problematikou rozvádějících se rodičů a domácího násilí. Paralelně s dítětem se pracuje i s rodičem/rodiči, kdy se v rámci individuálních i společných konzultací hledají nejlepší řešení pro rodinu a dítě.

Ve své praxi se krizové centrum setkává často se situacemi, kdy se děti do velké míry podílí na každodenním chodu rodiny, ale ve chvíli, kdy se rozhoduje o důležitých věcech (např. místo bydliště, frekvence styku s druhým rodičem apod.) nedostávají dostatek prostoru na to, aby mohly říci svůj názor, nebo se rozhodují v závislosti na přání rodiče/rodičů místo toho, aby upřednostnily vlastní potřeby. Proto centrum spolupracuje s orgány ochrany dítěte a snaží se dítě podporovat v tom, aby se nebálo říci svůj názor a aby tento názor byl sociálními pracovníky vyslyšen. Děti se toto učí i v rámci skupinových setkání, která probíhají paralelně se skupinovými setkáními matek.

Partnerství napomohlo vzájemnému přenosu dobré praxe a upevnění spolupráce. Více informací o práci krizového centra Oslo Krisesenter naleznete na jejich webových stránkách: <http://www.oslokrisesenter.no/>

2. Vymezení řešené problematiky

V době přípravy projektu jsme vnímali mezery v nastavení spolupráce mezi jednotlivými odborníky, organizacemi a institucemi, které se podílí na péči o ohrožené děti a jejich rodiny v Brně a celém JMK (viz dále analýza potřeb a studie proveditelnosti, s. 11–15). Zamýšleli jsme se hlavně nad možnostmi většího zapojení dětí do procesu rozhodování v situacích, které se jich bezprostředně dotýkají a které opakovaně zažívají, ale také nad možnostmi podporovat a vyslyšet jejich potřeby a názory. Kladli jsme si otázku, jak umožnit dětem být znovu dětmi, minimalizovat jejich zatížení a předat zodpovědnost za řešení konfliktů v rodině zpět rodičům.

Bílá místa:

- Nedostatečná koordinace a roztržitost aktivit v rámci odborné pomoci dětem a jejich rodinám (např. jeden subjekt pracuje s dítětem, jiný s rodinou, chybí sdílení postupů a výsledků jejich práce, popř. o sobě zainteresovaní odborníci vůbec nevědí). Tato skutečnost má negativní dopad na dítě, které se stává pouze objektem v celém procesu, nejsou zohledněna jeho práva, ani jeho zájmy. Klesá efektivita podpory jak dítěte, tak rodiny jako celku.
- Nedostatečná pozornost k názorům ohroženého dítěte, k jeho potřebám a přáním v případech, kde o jeho životě rozhodují zástupci organizací a státních institucí (např. případové konference, soudní jednání o úpravě styku dítěte s rodiči, o ústavní péči, jednání ve věcech trestních) (více viz studie proveditelnosti, s. 13).

Cíle projektu:

- Návrh systému součinnosti všech subjektů, které se podílejí na řešení situace dětí, a jeho zavedení do praxe.
- Ochrana práv a zájmů dítěte.
- Zapojení dítěte do procesu rozhodování tak, aby mělo informace přiměřené jeho věku o dalším vývoji situace, bylo zohledněno jeho právo na vyjádření vlastního názoru a následně mu bylo umožněno podílet se na řešení rodinné situace.

- Zefektivnění práce s rodinami – optimalizace doby řešení jednotlivých případů, prevence systémového zatížení dítěte a jeho rodiny.
- Šíření získaných poznatků a dobré praxe.

Projekt vycházel z konkrétních strategických dokumentů, zejména z Národní strategie ochrany práv dětí, dále z analýzy potřeb a studie proveditelnosti.

2.1 Analýza potřeb

Analýza potřeb vycházela z našich zkušeností z práce s dítětem a jeho rodinou, zasaženou rozvodovým či porozvodovým konfliktem. S tím souvisí celá řada problémů, které rodina musí řešit, nejnáročnější jsou soudní spory o svěření dítěte do péče, podezření z páchání trestného činu na dětech, riziko odebrání dítěte z rodiny.

Zjištěné skutečnosti:

- Subjekty pracující s dítětem hovoří často o zájmu dítěte, který je nadřazen všem ostatním zájmům. Bohužel většina činností je plánována bez přítomnosti dítěte a bez znalosti jeho názoru. Dospělí (rodiče, lékaři, sociální pracovníci, pedagogové, mediátoři) pouze interpretují a vyvozují, jak by mohlo dítě reagovat, co si dítě myslí, jaké rozhodnutí je v jeho zájmu. Dokud se však dítěte nezeptají (nepřizvou ho k důležitým jednáním), nemohou vědět, co je skutečný zájem dítěte, na který se odvolávají.
- Odborníci hledají optimální řešení pro rodinu, rodina pak tato řešení pasivně přijme. Pokud rodině předložíme už hotové řešení, nedokáže rodinu aktivizovat nebo jen na velmi krátkou dobu. Aby se mohla situace v rodině měnit, musí být její členové přizváni k tvorbě individuálního plánu a ke všem důležitým jednáním, na nichž se rozhoduje o budoucnosti rodiny. To, že je zájem dítěte nadřazen nad ostatní zájmy, ještě není zárukou, že bude dítě skutečně přizváno do diskuse. Práce s celou rodinou dává dítěti prostor být v komunikaci partnerem, vyjádřit svůj názor, sdělit, co si myslí o situaci v rodině.

- Případové konference se často pořádají až v okamžiku, kdy všechna ostatní řešení selhala, často u nich není přítomno dítě, kterého se situace nejvíce týká, někdy chybí vyškolený facilitátor.
- Setkání odborníků i setkání s rodinou bývají mnohdy účelová (jak ze strany odborníků, tak ze strany rodin).
- Nedaří se naplňovat očekávání, která pracovníci OSPOD vkládají do psychologické práce s rodinou, neboť jsou někdy jen iluzorní, nereálná. Cíle bývají velké a vzdálené, příliš obecné... a potom nedosažitelné.
- Řešení rodinných sporů trvají dlouho a jsou neefektivní, nadměrně zatěžují zejména dítě, jeho rodiče (jejichž spory jsou mnohdy příčinou této zátěže), ale také odborníky, kteří se na práci s rodinou podílí.

Řešení:

- Zapojit dítě do procesu rozhodování (aby jednání nebylo o zájmech dítěte bez dítěte), přičemž vycházíme z následujících předpokladů:
 - dítě má právo na informace o tom, co se děje (přiměřeně věku),
 - dítě má právo vyjádřit svůj názor a podílet se na řešení situace,
 - dítě není zodpovědné za výsledek, nemá být zatěžováno konfliktem rodičů nebo rozhodovat za dospělé,
 - dítě má právo být dítětem s vlastním názorem a pohledem na situaci.
- Podpořit dítě, aby mohlo sdělit, co potřebuje, co chce, co se mu líbí a co už ne; informovat dítě o tom, kde může vyhledat pomoc; sejmout z dítěte břemeno zodpovědnosti za další vývoj v rodině (není vinou dítěte, že se rodiče rozvádí, že se bijí a hádají, že ho týrají atp.).
- Standardizace součinnosti státních a nestátních subjektů při sanaci rodiny nebo při řešení rozvodové situace.
- Více se zajímat o řešení, která vycházejí z rodiny. Každý člen rodiny tak může mít určitou roli a úkoly, které si mezi sebe sami rodinní příslušníci rozdělí. OSPOD je poté v roli koordinátora aktivit a kontroluje, zda rodina plní cíle, které si sama stanovila.
- Vycházet z dobrých zkušeností klientů – kdy se jim podařilo nějakou situaci vyřešit, jak postupovali, jak by se dala dobrá zkušenost přenést do dalších řešení.

2.2 Studie proveditelnosti

- Zapojení partnera – sociální odbor Krajského úřadu Jihomoravského kraje je dostatečnou zárukou pro podporu navrhovaných aktivit a projektu jako celku. Projektový záměr byl předem s příslušnými pracovníky partnera konzultován, byl schvalován vedoucími pracovníky uvedeného odboru.
- Na úrovni města Brna proběhla schůzka zástupce žadatele s náměstkyní primátora pro oblast sociální, kde byl projektový záměr rovněž konzultován a schválen.
- Při přípravě projektu v roce 2014 jsme oslovili sociální pracovníky OSPOD s následující výzvou:

„Při práci se v naší organizaci nezřídka setkáváme s případy, kdy se dítě dlouhodobě dostává do střetu zájmu rodičů. Dítě je tímto jednáním poškozováno, nemá prostor pro vyjádření svých potřeb, ale individuální péče není funkční, dokud rodiče nenajdou společnou řeč. To se však běžnými metodami často nedaří.

Proto jsme se rozhodli vytvořit model péče o rodinu, který by reagoval právě na tyto potřeby. Jedná se o novou formu skupinové práce s rodiči i dětmi. Její účinnost byla spolehlivě prokázána v Nizozemí, kde jsme se inspirovali i my. Tento program nemá v České republice obdoby.

Nenechme děti ve střetu zájmu bojujících rodičů. Pomožme jim přesunout se do centra zájmu rodičů.“

- Na tuto výzvu reagovalo 45 sociálních pracovníků OSPOD z regionu JMK, pro které jsme připravili krátkou prezentaci našeho záměru. Spolupráce s OSPOD byla pro tento projekt velmi důležitá – klientům je třeba ze strany OSPOD doporučit účast v našem programu, pomoci pozastavit např. soudní jednání či různé procesní kroky, kterých se OSPOD v těchto případech účastní nebo je sám navrhuje.

Výstupy ze setkání:

- Sociální pracovníci se stále častěji setkávají s případy rozvádějících se rodičů, kteří nejsou schopni domluvit se na čemkoli, ať už se to

týká rozvodu nebo péče o dítě. I když se někdy podaří s rodiči vytvořit dohodu na spolupráci s OSPOD či s nějakou pomáhající organizací, nemívá tato dohoda dlouhého trvání. Důležitou roli zde hraje širší sociální prostředí, především noví partneři nebo prarodiče. Ti nebývají do procesu vytváření dohody zahrnuti, a když jim pak rozvádějící se rodič sdělí, jak dohoda vypadá, často mají proti ní námitky a přejí si, aby došlo ke změně.

- Dohoda bývá někdy rodiči vnímána spíše jako způsob formálního uspokojení úřadů než jako prostředek pro změnu konfliktní situace. Stejně tak návštěvy odborných pracovišť jsou často zneužívány spíš jako munice při rozvodovém sporu u soudu, než jako něco, co by rodiče považovali za prospěšné. V takových situacích jsou pak i možnosti psychologických intervencí velmi omezené a stav dítěte nemá moc šancí na zlepšení, protože mezi rodiči stále přetrvává konfliktní nastavení. Dítě tak postupně ztrácí naději na změnu, trpí pocity beznaděje a obviňuje se za konflikt rodičů. Po několika neúspěšných pokusech, kdy dítě sice o svých pocitech mluví s odborníkem, ale situace mezi rodiči se nemění, se dítě uzavírá do sebe a odmítá komunikovat s rodiči i odborníky.
- Sociální pracovníci se také setkávají s tím, že ukončení partnerského vztahu vyvolává mezi rodiči silné negativní emoce související s nejistotou ohledně styku s dítětem i se spory ohledně majetkového vypořádání. Tyto emoce pak rodičům brání v tom, aby dokázali svoji situaci posoudit racionálně.
- Sociální pracovníci vnímají jako největší problém skutečnost, že každý z rodičů svaluje vinu na druhého a ani jeden z nich si neuvědomuje, že toto dělají. Zároveň zapomínají na své dítě a neberou na zřetel, jakým způsobem ho konflikty ovlivňují a jak se asi cítí. Nedospěli ještě do fáze, kdy by už přestali být partnery, ale stále zůstali rodiči. Z těchto důvodů pak klientům chybí motivace na sobě pracovat, aby došli ke změně.

Názory pracovníků OSPOD na navrhovaný program:

- Sociální pracovníci vnímali program jako velmi užitečný a doplňující mezery ve službách, které jsou klientům nabízeny. Pracovníci přicházeli již během prezentace s nápady na konkrétní rodiny, kte-

rým by zařazení do programu mohlo prospět. Za největší přínos považovali, že nedochází ke stigmatizaci dítěte, a že odpovědnost je přenesena primárně na rodiče. Dítěti je zároveň dán prostor, aby vyjádřilo, jak se cítí. Vzhledem k uspořádání skupin a programu rodiče skutečně uslyší hlas svého dítěte.

- Jako užitečnou pojmenovali skutečnost, že ve skupině je několik párů – tak se mohou rodiče vzájemně inspirovat, učit se od sebe, otevřít si oči. Rodiče mohou snáze vidět vzorce chybné komunikace u druhých a ke svým vlastním být slepí. Díky reflexi ve skupině ale může dojít k náhledu. Přítomnost dalších párů ve skupině může také zmírnit konflikty, protože se přítomní před dalšími rodiči i terapeuty stydí a snaží se před nimi co nejlépe prezentovat.
- Sociální pracovníci hodnotili velmi pozitivně skutečnost, že bude program představen i širšímu sociálnímu okolí rodičů dítěte, čímž by se mohlo předejít neodůvodněným obavám příbuzných a přátel rodin. Zároveň se tak ukáže, že i oni jsou vnímáni jako důležité osoby, které je potřeba respektovat.
- Dalším pozitivem programu je, že poskytuje možnost a dostatečný prostor pro zklidnění vzájemných emocí rodičů i jejich dětí a zejména, že vytváří pro dítě podmínky, aby vyjádřilo své potřeby a přání.
- V závěru prezentace sociální pracovníci ocenili otevřenost programu pro všechny klienty bez ohledu na věk, vzdělání či zkušenosti. Představení programu tak vedlo i k rozvoji vzájemné spolupráce i bližšímu seznámení poskytovatelů sociálních služeb a pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dítěte.
- Současně byla definována rizika, která mohou úspěšnost programu ovlivnit, a to zejména situace, kdy rodiče dítěte nebudou mít k programu důvěru. V návaznosti na tuto situaci jsme zpracovali podklady.

2.3 Další spolupracující instituce, organizace, odborníci¹

Nejen v rámci projektu, ale také dlouhodobě při každodenní činnosti, spolupracujeme s velkým množstvím institucí, organizací, i s jednotlivými odborníky, bez jejichž participace by nemohlo být dosaženo projektových výstupů. Jde zejména o pracovníky OSPOD, Policie ČR, soudce, státní zástupce, zdravotníky, učitele a výchovné poradce, školní psychology a odborníky z řad nestátních neziskových organizací i soukromé praxe.

Každý z těchto odborníků má své důležité místo v procesu péče o děti, které jsou zatíženy konfliktními situacemi v rodině. Ve své praxi se odborníci dozvídají různé informace (dle svého zaměření) a mají různé úhly pohledu. Pokud se tyto informace včas propojí během metodických setkání, znamená to přínos nejen pro všechny zúčastněné, ale zejména pro dítě a jeho rodinu. Odborníci z různých oblastí tak mají prostor domluvit se, co mohou ze své pozice rodině nabídnout, aby nedocházelo k situacím, kdy každý odborník vede rodinu jiným směrem. Cílem je předejít systémovému zatížení dítěte (popř. i celé rodiny), kdy je dítě přeposíláno od jednoho odborníka k druhému a řešení se stále vzdaluje.

2.3.1 OSPOD – orgány sociálně právní ochrany dětí

Sociální pracovníci OSPOD mají velmi důležitou roli v péči o ohrožené děti. Dle zákona o SPOD mají být koordinátory jednotlivých případů ohrožených dětí a jejich rodin. K tomu ovšem potřebují, aby se u nich sbíhaly veškeré důležité informace. Aby mohla být zahájena včasná péče o děti v rodinách, které procházejí krizí, musí sociální pracovníci OSPOD znát možnosti nabízené péče a podpory pro děti a jejich rodiče v daném regionu. Pravidelná setkání s dalšími odborníky z praxe zajistí

1 Tomuto tématu se věnuje také např. kniha: BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. a kol. Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem. Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5. Či ROGALEWICZOVÁ, R., CIRBUSOVÁ, M. Zájem dítěte v soudní praxi. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodní právní ochranu dětí 17. 9. 2015 v Brně. Dostupný na http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Zajem_ditete_v_soudni_praxi.pdf

sociálním pracovníkům aktuální informace, přehled nabízených služeb v regionu a ozřejmí bílá místa v péči o ohrožené děti. Je to také prostor pro vyjasnění kompetencí (kde končí kompetence OSPOD a kde již začínají kompetence dalších odborných pracovníků-terapeutů, mediátorů, lékařů). Neméně důležité je i sladění metodických postupů a stanovení společných cílů, kam by péče o rodinu měla směřovat.

Pracovníci OSPOD mohou nabídnout zejména kontrolní rámec pro práci s rodinou, dohled nad rodinou, mají možnost vstoupit do prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, a mluvit s dítětem ve škole, nebo v místě bydliště. Mohou také vidět bezprostřední reakce dítěte na rodiči např. během návštěvy v rodině. Sociální pracovníci si mohou vyžádat zprávy od různých odborníků a shromáždit tak informace z odlišných prostředí, ve kterých se dítě pohybuje. V případě, že pracovník OSPOD zjistí nějaké závažné skutečnosti v rodině dítěte, má možnost svolat metodické setkání nebo uspořádat případovou konferenci, nejlépe za účasti dítěte.

2.3.2 Pedagogičtí pracovníci

Nezaměnitelné místo v mezioborové spolupráci mají učitelé, výchovní poradci, vychovatelky v družinách. Tráví s dětmi podstatnou část dne, některé děti jsou ve škole i 9 hodin denně. Učitelé a ostatní pedagogičtí pracovníci bývají první, kteří si všimnou, že s dítětem něco není v pořádku. Učitel se může během neformálního rozhovoru dozvědět, co si dítě o situaci doma myslí, jak by ji chtělo řešit, co mu vadí, co se mu naopak líbí. Učitel si všímá nejen zevnějšku dítěte, ale i náhlé změny chování, reakcí na různé podněty, získává o dítěti informace, ke kterým se další odborníci nedostanou. Proto jsou pedagogové často přizýváni na mezioborová setkání a případové konference. Přínosem jejich účasti je zejména nový úhel pohledu na situaci v rodině, hledání souvislostí mezi chováním dítěte ve škole a jeho zatížením v rodině. Pedagogové přinášejí mnoho důležitých podnětů a naopak mohou získat informace o tom, jak na dítě reagovat, jak s ním hovořit v krizové situaci, kam se obrátit o pomoc.

2.3.3 Školní psychologové

Na školách, které mají školní poradenské pracoviště, působí kromě učitelů, výchovných poradců, speciálních pedagogů, i školní psychologové. Školní psycholog může být mezi prvními, komu se dítě svěří s tím, co doma zažívá. Může se na něj obrátit také některý z učitelů, jakmile zachytí symptomy, které ukazují na zátěž dítěte (výkyvy nálad, agresivita, apatie, sebepoškozování, úzkost, sebevražedné myšlenky, zhoršení prospěchu, nepozornost). Školní psychologové pracují s celým třídním kolektivem (v rámci školy i mimoškolních aktivit, na adaptačních pobyttech...), individuálně s dítětem a také s jeho rodiči. Školní psycholog může pomoci zprostředkovat pedagogům náhled na chování dítěte, které prochází náročným obdobím.

Mezioborové setkání je v tomto případě příležitostí, jak vyhodnotit, kdy už je vhodné předat dítě do další odborné péče, kdy plnit ohlašovací povinnost apod. Školní psychologové přinášejí na mezioborová setkání důležité informace o projevech dítěte ve třídě, propojují je s dalšími informacemi o rodině, které má Policie ČR, OSPOD, lékař. Mohou pomoci objasnit, na co dítě svým chováním reaguje, jaký přístup by mohl chování dítěte stabilizovat. Školní psycholog nebo pedagog, který je součástí multidisciplinárního týmu, ví, kam dítě odeslat do odborné péče, popřípadě může do nějaké organizace zatelefonovat a zjistit více informací nebo domluvit konzultaci.

2.3.4 Policie

Policie je nedílnou součástí mezioborových setkání v případech, kdy byl na dítěti spáchán trestný čin, zejména týrání, zneužívání, šikana, domácí násilí. Policie má sice svoje vlastní postupy, do mezioborové spolupráce však přináší důležité informace, které pomohou objasnit situaci v rodině. Jedná se zejména o vývoj násilí v rodině, frekvenci hlášených přestupků a podání trestních oznámení, výpověď dítěte, rodičů, příbuzných. Hlavním cílem je předejít sekundární viktimizaci a retraumatizaci dětí opakovanými výslechy.

2.3.5 Nestátní neziskové organizace (dále jen NNO)

Odborníci, kteří pracují v NNO, se setkávají s dítětem a jeho rodinou poté, co jim byla péče doporučena na OSPOD, ve škole nebo u lékaře. Stává se také, že rodina vyhledá NNO nízkoprahově – potom jsou pracovníci NNO mezi prvními, kdo s dítětem a jeho rodiči hovoří. V naší organizaci pracuje celý tým odborných pracovníků – psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové, rodinní terapeuti a mediátoři, právníci. Nabízená pomoc je tak komplexní a děti nejsou systémově zatížené přeposíláním k mnoha odborníkům a do různých služeb. Součástí práce neziskových organizací je motivace klientů ke spolupráci s OSPOD a dalšími institucemi (PČR, státní zastupitelství), komunikace se soudci, účast na mezioborových setkáních a případových konferencích. Na neziskové organizace se také někdy obracejí přímo učitelé, lékaři, sociální pracovníci OSPOD, aby zkonzultovali postup v daném případě, oznamovací povinnost, odeslání dítěte do odborné péče atp.

Součástí práce NNO je nejen krizová intervence a následná terapeutická práce, ale také příprava dětí k výslechu, příprava na případovou konferenci, doprovod na úřady, k soudu, komunikace s ostatními zúčastněnými odborníky v případě dítěte, spolupráce na sestavování a vyhodnocování individuálních plánů ohroženého dítěte (IPOD).

2.3.6 Soudci, soudní znalci, státní zástupci

Soudci, soudní znalci i státní zástupci často získávají o dítěti pouze zprostředkované informace – od rodičů, sociálních pracovníků, psychologů, lékařů, někdy pouze v písemné podobě ze spisů. Považujeme proto za důležité, aby byli součástí multidisciplinárních týmů (MDT) a posléze i případových konferencí. Mohou tak slyšet přímo od odborníků, jak v daném případě postupují, a také přímo od dítěte, jaké má potřeby a jak o své situaci přemýšlí. Navázání spolupráce je důležité zejména pro urychlení opatrovnických sporů a pro včasné vyhodnocení, kdy je lepší přistoupit k mediaci či rodinné terapii, a kdy je vhodné přizvat k těmto jednáním dítě.

Přínosem pro soudce je získání informací o tom, jak pracují jednotliví odborníci, jak vidí ze své pozice vývoj případu, jaká jsou možná řešení předtím, než rodiče začnou svoji situaci řešit soudně. Soudce se dozví, v jaké psychické a emoční kondici je dítě – zda je schopné účastnit se soudního jednání, svědčit u soudu.

Vzorem k této úvaze nám byla práce krizového centra v Itálii, které je úzce napojeno na opatrovnický soud, spolupracuje se soudními znalci, kteří bývají přítomni při psychologické práci s dětmi i rodiči. Probíhají zde i psychologická vyšetření pro soudně-znalecké posudky.

2.3.7 Zdravotníci

Velmi důležitá je spolupráce se zdravotníky. Lékaři, ať už na střediscích nebo v nemocnicích, mohou získat o zdravotním stavu dětí důležité informace a musí plnit oznamovací povinnost, pokud mají podezření na týrání, zneužívání či zanedbávání nezletilých dětí.

Přínosem MDT pro zdravotníky může být např. vyjasnění situací, kdy přistoupit k plnění oznamovací povinnosti, jak hovořit s traumatizovaným dítětem, jaké projevy se u dítěte mohou objevit a jak je vhodné na ně reagovat. Setkání s ostatními odborníky může vzájemně obohatit metodické postupy.

3. Výstupy z metodických multidisciplinárních setkání, případových mezioborových setkání, z přímé práce s dítětem a případových konferencí

V průběhu projektu jsme naráželi na překážky, které vedly ke změně naplánované komunikační strategie a k otázkám, jak vytvořit a v praxi udržet multidisciplinární tým pro Brno i jednotlivé regiony Jihomoravského kraje. Velká časová náročnost a pracovní vyčerpání odborníků, kteří se podílí na případech ohrožených dětí, nedávala příliš možností k původně zamýšlené návaznosti setkávání.

3.1 Metodická multidisciplinární setkání

Metodická multidisciplinární setkání měla podobu facilitovaného workshopu nebo facilitovaného setkání odborníků u kulatého stolu. Jejich cílem bylo nastavit pravidla, jak postupovat při mezioborové spolupráci na případě ohroženého dítěte a jeho rodiny. Přemýšleli jsme nad vytvořením obecných metodických postupů, které by byly použitelné pro práci s ohroženou rodinou a aplikovatelné v praxi.

Během setkání se však ukázalo, že přístupy jednotlivých odborníků jsou odlišné a definované jejich vnitřními pravidly a navíc je každý případ dítěte vysoce individuální. Nakonec jsme upustili od stanovování obecných postupů a multidisciplinární setkání jsme věnovali hlavně sdílení dobré praxe, diskusím nad postupy jednotlivých odborníků, vymezování hranic a kompetencí, které každý odborník při práci s dítětem a jeho rodinou má. Ukázalo se, že hlavním smyslem bylo sladit postupy tak, aby se řešení případu ubírala stejným směrem, aby doba, kdy je dítě v péči odborníků, byla co nejkratší a maximálně efektivní, aby nedocházelo k systémovému zatížení dětí, přeposílání z jedné služby do druhé, abychom o sobě navzájem věděli a naše služby se doplňovaly, nikoli si překážely nebo dokonce šly proti sobě. Jako společné principy práce jsme definovali diskrétnost, efektivitu, bezpečí, profesionalitu, individuální přístup, komplexnost a mezioborovou spolupráci na menších metodických setkáních ke konkrétním případům.

V průběhu projektu se uskutečnilo 24 metodických multidisciplinárních setkání. Za Spondeu se těchto setkání účastnila nejčastěji metodička sociálních služeb a projektová manažerka. Mezi multidisciplinární setkání řadíme také konference, odborné semináře a workshopy, kterých jsme se účastnili napříč celou Českou republikou a sbírali a sdíleli cenné informace s kolegy z praxe.

Důležitá a velmi přínosná byla také pravidelná setkání zástupců neziskových organizací pracujících s rodinami v městě Brně. Pracovali jsme zde především na možnostech vzájemné spolupráce, označení slabých míst v této spolupráci a jejich posilování, uspořádali jsme společně několik workshopů pro sociální pracovníky OSPOD, kde hlavním tématem byly právě potřeby nezletilých dětí, jejich pojmenování a zohlednění v rozhodovacích procesech. Součástí workshopů byly modelové situace, rozbor kazuistik, ukázky tvorby a vyhodnocení IPOD.

3.2 Případová mezioborová setkání

Případová mezioborová setkání byla koncipována jako setkání všech odborníků zabývajících se přímou podporou a péčí o děti a jejich rodiny. Jednalo se o setkání ke konkrétnímu případu s cílem sdílet dostupné informace o dosavadní práci s rodinou a domluvit se na dalších krocích, které mohou jednotliví členové setkání rodině nabídnout. Často probíhala diskuse nad možnostmi podpory, nad tím, co všechno se již v přímé práci s dítětem a rodiči vyzkoušelo, co fungovalo a co nefungovalo. Součástí setkání bylo i vyjasňování a koordinace postupů s přihlédnutím k individuálním potřebám dítěte v rodině. Tato setkání jsme chápali jako předstupeň případové konference, na kterou je již přizváno dítě a jeho rodiče. Hlavním smyslem přítomnosti dítěte na případové konferenci je, aby pojmenovalo své potřeby vlastními slovy, autenticky popsalo, jak vidí svou situaci, a aby se dítě i jeho rodiče zapojili do návrhů řešení, a nebyli tak pouze pasivními příjemci pomoci.

Vzhledem k velké časové náročnosti na přípravu těchto setkání probíhala komunikace také na jiných platformách (kulaté stoly, workshopy, konference, IDT Brno), ad hoc na městských úřadech se sociálními pracovníci OSPOD, nebo telefonicky.

V průběhu projektu se uskutečnilo 16 případových mezioborových setkání. Účastnila se jich metodická vedoucí služeb, psychologové a sociální pracovníci zapojení do přímé práce s rodinou.

3.3 Příprava dítěte na případovou konferenci

Na přípravě dětí k případové konferenci, ale i k jiným důležitým rozhovorům (např. se soudcem, s kolizním opatrovníkem) se podíleli převážně psychologové a pracovali s dětmi individuálně. Hlavními cíli bylo:

- podpořit přirozenou schopnost dítěte vyjadřovat se k tomu, co se doma děje, pojmenovávat vlastní potřeby a pocity,
- odejmout z dítěte břemeno zodpovědnosti za rozvod rodičů a za výsledek soudního jednání.

Příprava k případové konferenci probíhala převážně formou rozhovoru o tom, jak toto setkání vypadá, jakou roli tam bude dítě mít, kdo všechno se zúčastní, o čem dítě může a nemusí hovořit. Psycholog s dítětem hovořil i o tom, že nemusí odpovídat na otázky, které jsou těžké nebo na ně nezná odpověď a pokud pro něho bude setkání nepříjemné, může říct, že chce odejít.

Děti se během spolupráce s psychologem dozvěděly, za jakým účelem je konference uspořádána, co má být jejím výstupem a jak je pro ostatní důležité slyšet, co ony samy potřebují a jak by chtěly situaci vyřešit. V případě, kdy dítě odmítlo účast na případové konferenci, s ním psycholog probral postup, jak jinak může dát ostatním najevo, co chce, např. formou dopisu, kde vyjádří svoje potřeby a přání. Tento dopis potom bude přečten jako poselství pro rodiče a další účastníky případové konference.

3.4 Případové konference²

O případových konferencích toho bylo napsáno již mnoho. Naším cílem v projektu nebylo případové konference pořádat, ale včas upozornit na situaci, kdy je vhodné případovou konferenci svolat. Tato činnost pro-

2 Srov. např. Kol. autorů. Manuál k případovým konferencím. Praha: MPSV ČR, 2011 ISBN 978-80-7421-038-9

bíhala buďto v rámci metodických setkání, kdy výstupem bylo právě rozhodnutí o uspořádání případové konference, nebo formou doporučení v odborné zprávě, kterou si vyžádal OSPOD nebo soud.

V situacích, kdy máme s některými OSPOD navázanou úzkou spolupráci, probíhala domluva na uspořádání případové konference telefonicky. Případových konferencí jsme se aktivně účastnili ať už v roli těch, kteří přímo pracovali s dítětem a jeho rodiči (rodina byla naším klientem), nebo v roli nezávislého odborníka, který vnášel nový úhel pohledu na dosavadní práci s rodinou a podílel se na definování výstupů případové konference.

V druhé polovině realizace projektu jsme zaznamenali velký posun, kdy OSPOD na naše doporučení přijal případovou konferenci jako preventivní nástroj při práci s rodinou, a došlo tak k včasnému vyjasnění situace v rodině a k jejímu zklidnění dříve, než se rodiče dostali do otevřeného konfliktu. V několika případech byly výstupy z případových konferencí velmi konstruktivní a rodiče se jimi řídili podobně jako rozhodnutím soudu. Došlo také k tomu, že závěry případové konference byly zapracovány přímo do soudního rozhodnutí.

Ze zkušenosti můžeme říci, že případová konference mnohem lépe funguje jako preventivní opatření než jako reakce na dlouhodobě vyostřenou situaci v rodině. Správné načasování případové konference plní velmi důležitý úkol, kterým je aktivizace rodiny a motivace rodičů k pozitivní změně.

Většina případových konferencí, kterých jsme se účastnili, byla svolána klíčovou sociální pracovnící OSPOD a probíhala za přítomnosti facilitátora. Ten strukturoval proces, jasně definoval cíl a očekávání jednotlivých účastníků, dohodl se zúčastněnými pravidla komunikace, zajišťoval neutrálnost a snižoval konfliktní atmosféru. Po domluvě s klíčovou sociální pracovnící OSPOD také velmi dovedně připravil bezpečné prostředí pro přizvání dítěte, provázel dítě procesem a pomáhal pojmenovávat konkrétní potřeby dítěte a návrhy řešení situace z pohledu dítěte.

Za dobu trvání projektu bylo za naší přítomnosti přizváno na případové konference 7 dětí.

Cílem této aktivity bylo zajistit dítěti hlavní roli při rozhodování o situaci v rodině, která se ho přímo dotýká, zajistit jeho právo na vlastní názor

a prostor pro jeho vyjádření. Dalším krokem je potom akceptace těchto názorů a zahrnutí do individuálního plánu, ne pouze jejich pasivní přijetí a zaznamenání do zápisu z případové konference. K názorům dítěte musí být přihlédnuto při plánování další podpory pro rodinu, popřípadě individuální péče pro dítě.

V průběhu projektu se uskutečnilo celkem 16 případových konferencí. Účastnili se jich jak psychologové, tak sociální pracovníci naší organizace. V několika případech se účastnila metodická vedoucí jako nezávislý odborník.

4. Výstupy a vyhodnocení zkušeností z pilotního zavedení nových postupů a zjišťování názorů dítěte v rozvodových sporech jeho rodičů včetně zohlednění stávající legislativy v ČR

V Úmluvě o právech dítěte je zakotveno právo na svobodu projevu a svobodný přístup k informacím. „Každé dítě má právo, aby mu ostatní naslouchali ve věcech, které se ho týkají. Jeho názor by měl být brán s vážností – podle jeho věku a vyspělosti.“³

České právo doporučuje věkovou hranici dítěte pro možnost vyjádřit se zhruba 10 let, Občanský zákoník zmiňuje hranici 12 let. To ale neznamená, že se nemohou k rodinné situaci vyjádřit mladší děti. Dle našeho názoru je tato hranice neúměrně vysoká a nevychází z individuálního přístupu k dítěti, z jeho psychické a sociální zralosti a kognitivní vyspělosti. Příkláníme se spíše k praxi v Nizozemí či Německu, kde jdou hranice hluboko pod 10 let věku dítěte – v Nizozemí 5 let, v Německu se hranice blíží 3 letům. Těší nás, že někteří opatrovníčtí soudci hovoří před soudním jednáním s výrazně mladšími dětmi, než jim doporučují zákony v ČR.⁴

Na počátku projektu stála myšlenka, jak bychom mohli přispět ke snížení zátěže kladené na děti během rodičovského konfliktu, který často doprovází rozvod manželství. Přemýšleli jsme nad tím, jak změnit nastavení péče o rozvádějící se rodinu, a jak zajistit dětem bezpečné prostředí pro vyjádření vlastního názoru, potřeb a pocitů, které v rodině zažívají. Uvědomovali jsme si, že rodiče jsou často zahlceni vlastními emocemi a hlas dítěte neslyší. Navíc jsou děti velmi často obezřetné v tom, co rodičům říkají a co zatajují, což postupně vede ke konfliktu loajality. Rozhodli jsme se jít dvěma cestami – jednou je individuální práce s dítětem, které

3 Úmluva o právech dítěte. New York: Valné shromáždění OSN, 1989. Právo na začlenění: Hlas, který je slyšet. Text dostupný na https://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/participace.pdf

4 srov. s BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. a kol. Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem. Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5. či srov. s ROGALEWICZOVÁ, R., CIRBUSOVÁ, M. Zájem dítěte v soudní praxi. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí 17. 9. 2015 v Brně. Dostupný na http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Zajem_ditete_v_soudni_praxi.pdf

je natolik zasaženo rodinným prostředím, že vyžaduje dlouhodobou péči, popřípadě provedení procesem rozvodu a porozvodovými změnami. Druhou cestou je skupinový program „Dítě v centru“ pro rodiče a jejich děti. Obě možnosti se dají kombinovat a mohou na sebe navazovat.

4.1 Individuální práce s dítětem na posílení jeho role v rozhodovacích procesech

Individuální psychologická práce s dítětem může předcházet skupinovému programu „Dítě v centru“ nebo na něj navazovat. Některé děti potřebují více času a více informací k tomu, aby pochopily změnu, která se u nich v rodině děje a měly možnost svěřit se s tím, co je trápí, ještě někomu jinému, než rodičům, sourozencům nebo kamarádům. Pokud žijí dlouhodobě v konfliktním prostředí, aniž by rodiče nebo další příbuzní vnímali, co děti prožívají a co potřebují, je psychologická péče jednou z alternativ, která může dítěti pomoci.

V rámci psychologické práce s dětmi se věnujeme nejen přípravě dětí na případovou konferenci, jak bylo popsáno v projektovém záměru, ale také na rozhovory s kolizními opatrovníky, se soudci, na rodinnou mediaci. Stejně je práce na posilování kompetencí a dovedností dětí umět se otevřeně vyjádřit a sdělit jak rodičům, tak i odborníkům, co chtějí, co si přejí, jak situaci vidí. Vzhledem k tomu, že děti jsou zpočátku úzkostné a ostražitě, velmi se osvědčují projektivní metody (kresba, pískoviště, karty Moře emocí, karty Dixit, modelování, u menších dětí emotikony, Emušáci – Ferda a jeho mouchy) a následně také skupinový program „Dítě v centru“.

Z našeho pohledu je důležité dát dětem možnost a prostor, aby se mohly vyjádřit k situacím, které doma zažívají. Jedná se především o dusnou atmosféru během rozvodového konfliktu rodičů, hádky, očerňování druhého rodiče, někdy i vzájemné napadání mezi rodiči, kterého jsou děti svědky. Velmi často se objevuje téma setkávání s otcem nebo matkou po rozvodu, nastavení péče o děti. Děti se chtějí podílet na tom, jak bude rodinné uspořádání po rozvodu vypadat. Rodiče také své děti často zatěžují informacemi, které dětem nepřísluší – např. jak to probíhá u soudu, kdo tam co říkal, děti čtou emailovou korespondenci, která je určena

pouze rodičům. Všechny tyto situace představují nepřiměřenou zátěž, kladou na děti zodpovědnost za něco, co nemohou samy vyřešit. Proto dětem nabízíme prostor, kam mohou přinést všechny svoje strachy, úzkosti, myšlenky, fantazie. Společně s psychologem potom pracují na tom, aby mohly být znovu dětmi bez starostí a zodpovědnosti dospělých.

V mnoha případech intenzivně spolupracujeme s OSPOD a soudci, zejména formou telefonátů nebo odborných zpráv, kdy doporučujeme soudcům pohovořit s dítětem před soudním jednáním, sociálním pracovníkům doporučujeme přizvat dítě k případové konferenci, případně s ním provést rozhovor a zjistit, co si dítě přeje změnit.

Zaměření individuální psychologické práce s dítětem:

- Vytvořit bezpečný prostor, v němž dítě hovoří o svých potřebách, o tom, jak vidí situaci doma a jak by ji chtělo změnit.
- Sejmout z dítěte zodpovědnost za to, jak rozvod dopadne.
- Dítě si nemusí vybírat, s kým chce bydlet nebo koho má raději.
- Připravit dítě na rozhovory se soudci, kolizními opatrovníky, s rodiči, výchovnými poradci, k účasti na případové konferenci nebo rodinné mediaci.

4.2 Postup při práci s dětmi a dospívajícími – dobrá praxe

Práce s dětmi 3–6 let

Práci s dětmi v tomto věku zaměřují psychologové především na hru. Vzhledem k nižší schopnosti verbalizovat přizpůsobují slovník úměrně věku. Pro zajištění toho, aby dítě všemu rozumělo, se osvědčila hra s plyšákem – vždy, když psycholog řekne slovo, kterému dítě nerozumí, má povolení plyšáka po psychologovi hodit. Jednak se rychle navazuje kontakt, rychle také probíhá předání informací o smyslu práce a o pravidlech. Hra má také diagnostický potenciál. Objevuje se agrese, nejistota, ostražitost, ale také smích a uvolnění.

Práce s dětmi 6–12 let

U těchto dětí je možné postupně více spoléhat na verbalizaci. V případě rodičovských konfliktů se psychologové zaměřují na mapování pozitiv-

ních stránek rodičů: „Co je na mámě/tátovi nejlepšího...“ Poté přechází na formulaci: „Co bys na mámě/tátovi změnil, kdybys mohl?“

V případech, kdy bývají děti úzkostné, využívají psychologové projektivní techniky – kresbu, práci s pískovištěm, projektivní interview, pohádky aj.

Práce s dospívajícími 13–18 let

V této věkové skupině převažují mezi našimi klienty děti s poruchami chování, sklony k apatii, úzkostným a depresivním nastavením. V případě poruch chování, které velmi úzce souvisí s konfliktním prostředím rodiny, psycholog nastavuje mantinely spolupráce a nastiňuje důsledky, které problémové chování může mít pro ně, případně pro jejich rodiče.

U psychopatologie, která v tomto věku již má symptomy „dospělé“, se psycholog zaměřuje na kontinuální psychotherapeutickou práci založenou na pevném vztahu důvěry. Často bývá psycholog objektem, o který se mohou dospívající opřít, se kterým mohou sdílet informace, které nechtějí sdílet s rodiči.

Dlouhodobou individuální péčí prošlo za dobu trvání projektu cca 80 dětí. Z tohoto počtu bylo připravováno k případové konferenci 13 dětí, dalších 8 dětí se účastnilo soudních jednání. Přimo případové konference se účastnilo pouze 7 dětí. Důvodem nepřizvání dětí k důležitým jednáním byl buďto nízký věk, odmítnutí ze strany dítěte nebo nedostačující informovanost soudců či sociálních pracovníků o této možnosti.

Nutno podotknout, že máme i opačnou zkušenost, kdy soudkyně velmi dovedně hovoří s dětmi před soudním jednáním, má dokonce vybavenou hernu, kde vede rozhovor i s velmi malými dětmi (nejmladšímu bylo 2,5 roku). Soudkyně s námi sdílela dobrou praxi, kdy se jí v rozhovoru s dítětem osvědčují otevřené otázky – jak to vypadá, když jdeš ráno do školky, kdo doma nejraději vaří a kdo rád čte pohádku před spaním, jak to vypadá, když jedete na výlet atp. Jde o nenásilnou a přirozenou formu, jak zjistit, kdo je převážně pečujícím rodičem v rodině, kde je malé dítě. Starší děti už dokáží velmi otevřeně hovořit o tom, se kterým rodičem chtějí zůstat a proč. Máme i tu zkušenost, že dítě soudci dokázalo napsat dopis, kde popsalo svoji situaci, svoje trápení a také návrh, jak by situaci vyřešilo.

Stejně tak máme zkušenost, že některé sociální pracovníce neváhají přizvat dítě na případovou konferenci a dokáží ho samy na tuto situaci připravit, tj. objasnit, k čemu případová konference slouží, jak bude uspořádaný prostor, kdo všechno bude přítomen, na co se ho mohou účastníci ptát. Pokud se dítě nechce zúčastnit, je vhodné domluvit se na tom, co z jeho slov může sociální pracovníce na případové konferenci sdělit. Přizvání dítěte je nutné vhodně načasovat a omezit na minimální dobu, která ho příliš nezatíží.

4.3 Program „Dítě v centru“

V průběhu naší praxe při práci s dětmi rodičů ve velkém konfliktu jsme dospěli k závěru, že spolupráce jen s jedním z rodičů je neefektivní a potřebujeme nějakou změnu. Bohužel bývá běžné, že jeden z rodičů chce využít psychologickou a sociálně právní péči proti druhému rodiči. Často po nás rodiče chtějí důkaz, že psychické problémy dítěte jsou přímým důsledkem nevhodného jednání druhého rodiče.

Je přirozené, že rozvádějící se rodiče vidí mnohdy stejné věci odlišně. Rozdílné pohledy ovšem mohou přispět ke vzniku velkých konfliktů mezi rodiči, které vygradují až do bojů o dítě. Lawick (2012) tyto boje nazývá vztahovou válkou a dodává, že děti trpí a jsou poškozovány, pokud jejich rodiče proti sobě bojují jako rodiče. Tato válka je z pohledu rodiče často vedená „v zájmu dítěte“, bohužel však jde přímo proti jeho zájmům. Je prokázáno, že děti tyto konflikty, hádky a napětí v rodině velmi citlivě vnímají a přitom nemusí být ani jejich přímým svědkem. Poškozuje to jejich budoucí vztahy, vede k úzkosti, zoufalství, k poruchám chování.

Přestože se rodiče na začátku rozvodu vědomě snaží neřešit své problémy před dětmi nebo skrze ně, při dlouhotrvajícím konfliktu se tato předsevzetí nedaří udržet. Vědomě či nevědomě používají dítě jako zbraň proti tomu druhému. Přicházejí do pracovny psychologa s tím, aby napsal potvrzení k soudu, že za problémy dítěte může ten druhý rodič.

Z naší několikaleté praxe vyplývá, že v rozvodovém konfliktu nestačí pracovat s oddělenými verzemi jednoho a druhého rodiče a odděleně s pocity dítěte. Je nutné pracovat s rodinným systémem jako celkem, propojit pohled rodičů s potřebami jejich dětí, hledat jeden společný pří-

běh, ve kterém každý bude mít své místo. V době, kdy jsme uvažovali, jak efektivně využít čas s rodinou a zároveň ochránit sami sebe od náporu těžkého a zdánlivě neřešitelného tématu, přišla nabídka semináře holandské terapeutky Justine van Lawick, která je autorkou metody „No Kids in the Middle“. Po absolvování semináře začali psychologové a sociální pracovníci ve Spondey přetavovat metodiku do českého prostředí. Pět měsíců po absolvování semináře jsme odstartovali pilotní běh skupinového programu, který jsme nazvali „Dítě v centru“.

V listopadu 2015 proběhlo další setkání s Justine van Lawick a Margreet Visser. Náš tým, který vede program „Dítě v centru“ v českých podmínkách, dostal od autorek pozitivní zpětnou vazbu s tím, že principy metodiky odpovídají jejich modelu. Díky tomuto úspěchu je organizace Spondea prozatím jediným certifikovaným realizátorem metody „No Kids in the Middle“ v České republice. Od roku 2016 má Spondea certifikát na proškolení v metodě „Dítě v centru“ pro Českou a Slovenskou republiku.

4.3.1 Popis programu „Dítě v centru“

Seminář Justin van Lawick nás inspiroval při změně paradigmatu péče o děti vysoce konfliktních rodičů. Začali jsme pracovat paralelně se skupinou dětí a skupinou dospělých. Cílem práce v rodičovské skupině je zastavení „kolotoče nenávisti“, což je sled opakovaných útoků a protiútoků vedených oběma rodiči. Může jít o trestní oznámení, nepředávání informací, urážky a výčitky. Bohužel jsou těmito situacím často vystaveny i děti. Spolu s touto činností pracujeme také na principu „paralelního rodičovství“. Jde o vytvoření základní důvěry, že „ten druhý se dokáže o dítě postarat“. Děti se ve skupině učí vyjadřovat, jak se cítí ve střetu zájmu rodičů, jaké mají potřeby, co by doma změnily, aby se mohly cítit lépe. Rodiče pracují na změně destruktivních vzorců komunikace, na zvýšení důvěry ve výchovné kompetence toho druhého, na řešení konfliktů mimo dosah dětí. Zároveň se učí postavit dítě do centra svého zájmu (namísto pozice střetu zájmů) a tak přispět ke snížení zátěže a tlaku, kterému je dítě v konfliktní situaci vystaveno.

Hlavní myšlenky programu „Dítě v centru“:

- zohlednit názor dítěte v rozhodovacích procesech v souvislosti s řešením rozvodových sporů rodičů,
- ochránit dítě před nadměrnou zátěží v důsledku sporů rodičů (soudní řízení, opakované návštěvy úřadů a mnoha různých odborníků, opakované vypracování soudně znaleckých posudků apod.),
- minimalizovat negativní dopad konfliktů mezi rodiči na dítě,
- vytvořit pozitivní modely řešení konfliktů mezi rodiči,
- práce s celou rodinou, destigmatizace dětí,
- zapojení sociální sítě rodičů,
- oddělení rodičovských témat od ex/partnerského konfliktu, práce na vzájemné důvěře a respektu rodičů.

Hlavní cíle programu „Dítě v centru“:

- změna nefunkčních komunikačních vzorců,
- prostor pro sdílení ve skupinách (rodičů i dětí),
- eliminace pocitů viny u dětí za aktuální situaci v rodině,
- spokojenější a klidnější děti,
- zpětná vazba rodičům od účastníků skupiny i od terapeutů,
- nalézání nových způsobů chování a zvládání konfliktů,
- posilování sebevědomí a sebehodnocení (rodičů i dětí).

4.3.2 Spolupráce s OSPOD

Velmi důležitým momentem přípravy programu bylo navázání úzkého kontaktu se sociálními pracovníky OSPOD, kteří se stali našimi klíčovými partnery v průběhu celého projektu. Stejně jako my se v praxi setkávají se „zákopovou válkou rodičů“ a musí v takové situaci pracovat v zájmu dítěte. Byť často vidí, že dítě trpí konfliktem, nedaří se jim běžnými metodami sociální práce tento konflikt snížit.

Před prvním během programu „Dítě v centru“ jsme pozvali sociální pracovníky na prezentaci nového přístupu v práci s vysoce konfliktními rodičovskými situacemi. O setkání byl velký zájem, proto jsme nabídli dva termíny pro 42 pracovníků OSPOD. Shodli jsme se na tom, že jsme často bezradní, když máme pomoci dětem, které žijí mezi rozhádanými

rodiči. Sociální pracovníci velmi dobře pochopili inovativnost a komplexnost našeho přístupu.

V současné době je projekt dobře etablován v prostředí OSPOD. Od sociálních pracovníků a pracovníc dostáváme doporučení na klienty vhodné do programu. Před každým novým během zveme pracovníky OSPOD na prezentaci výsledků běhu předchozího spojenou s informacemi o novinkách v programu.

Úskalí:

- sociální pracovník se příliš vžije do příběhu rodiny, podporuje rodiče v průběhu celého programu, poté je náročné udržet profesní hranice a neřešit za klienta,
- časová náročnost při vytipování rodin vhodných do programu a při jejich motivování.

4.3.3 Forma programu

Program Dítě v centru se skládá z 8 skupinových setkání. Paralelně probíhá rodičovská a dětská skupina. Každou skupinu vedou dva psychologové, pomáhá sociální pracovníce a stážistka (podle počtu dětí a jejich osobnostních nastavení). Skupiny probíhají jedenkrát za dva týdny, délka jednoho setkání je 2,5 hodiny.

Podmínkou pro vstup do programu je pravidelná účast na setkáních a ochota páru na dobu trvání programu pozastavit soudní řízení. Soudní bitvy vedou k touze po vítězství nad druhým, náš program vede k touze vnímat dítě a jeho potřeby v centru rozvodové situace. Někdy jsou rodiče zoufalí a doufají, že právníci a soudy vyřeší situaci za ně. My se snažíme vést rodiče k převzetí zodpovědnosti a kontroly nad tíživou situací a zvládnání stresu, který s ní souvisí.

Sítovací setkání

Před začátkem programu probíhá tzv. síťování, na něž jsou pozváni oba rodiče vstupující do programu, jejich nejbližší (kamarádi, noví partneři nebo rodina), ale i právní zástupci, sociální pracovníci OSPOD apod. Cílem je představit jim program a jeho smysl a získat podporu pro pro-

jekt od těchto důležitých osob. Podle našich zkušeností často širší okolí rodičů bývá spoluzodpovědné za udržování konfliktní situace v rodině. Snaha jednoho nebo druhého rodiče o redukci konfliktu bývá v této situaci neefektivní.

Toto setkání má velkou sílu, která je navíc umocněna tím, že na něj přicházejí účastníci předchozích běhů, kteří popisují, co se dělo během programu a jak situace vypadá nyní. Blízcí rodičů jim také píšou vzkazy jako výraz důvěry ve změnu k lepšímu. Síťování končí „závazkem zodpovědného rodiče“, který je stvrzen podpisem smlouvy a symbolickým přípitkem.

Úskalí síťovacího setkání:

- děti na síťování → mít k dispozici oddělenou místnost a osobu (stážista, sociální pracovník), která se v případě, že rodiče nemohou zajistit dětem hlídání, o děti postará,
- očeňování jednoho z rodičů → včas stopnout, odklonit téma (setkání není o hledání viníků, ale o hledání možností pozitivní změny),
- nechuť být s druhým rodičem či jeho příbuznými v jedné místnosti → nutné s tímto počítat a mít k dispozici větší místnost,
- otázky ohledně efektivity programu → vracet zúčastněné k zodpovědnosti rodičů za vzniklou situaci (my jsme spíše průvodci změnou).

Rodičovská skupina

Rodičovské skupiny se účastní 5–6 rodičovských párů. V průběhu 8 setkání nahlíží rodiče prostřednictvím sebezkušenostních technik a cvičení na konflikt v rodině očima dítěte. Rodiče jsou edukováni o dynamice vzniku a eskalace konfliktu, je jim poskytnut prostor pro konstruktivní řešení situací, které souvisí s jejich dětmi. Jednotlivá setkání rodičovské skupiny na sebe bezprostředně navazují a jsou zakončena závěrečnou prezentací rodičů dětem. Zde rodiče v páru anebo individuálně prezentují svoje projekty, které dětem nabízí vedle zábavy i zhmotnění toho, co se rodiče při společné práci naučili. Cílem závěrečné rodičovské prezentace je podat srozumitelnou a stravitelnou formou dítěti příběh, na kterém se rodiče shodnou, a ukáží tak dítěti, že se naučili společně pracovat.

Úskalí rodičovské skupiny:

- psychická a časová náročnost programu,
- dekompenzace některého z rodičů,
- odmítnutí spolupráce na závěrečné prezentaci rodičů,
- devalvace druhého rodiče, obviňování,
- vyhýbání se úkolům,
- zatěžování dítěte tím, co se děje v rodičovské skupině.

Dětská skupina

Souběžně s rodičovskou skupinou probíhá dětská skupina, které se účastní děti rodičů. Dítě v tomto programu není primárně tím, kdo na sobě potřebuje pracovat. Jedná se o skupinu dětí, které mají podobnou zkušenost s vysoce konfliktním rozvodem rodičů. Smyslem dětské skupiny je poskytnout dětem bezpečný prostor pro ventilaci a vyjádření jejich pocitů, které zažívají, když se jejich rodiče hádají a mají konflikty. Důraz je taktéž kladen na podporu dětí a rozvoj jejich schopnosti vyjádřit své potřeby, názory a pocity před rodiči.

Program jednotlivých setkání je koncipován tak, aby děti zaujal a bavil je. Využíváme dramaterapeutické principy a metodu hraní rolí, modelování, nácvik divadelního představení, škály vzteku nebo stresu. Během programu děti mimo jiné vymýšlejí a cvičí představení pro rodiče, které jim prezentují na konci programu. Prostřednictvím příběhu, tance nebo videa rodičům sdělují, jak ony samy vnímají rozvodovou situaci.

Vzhledem k menší schopnosti verbalizace děti vyjadřují pro ně přijatelnějším způsobem svůj pohled na rodičovský konflikt. Rodiče jsou s tímto výrazovým prostředkem obeznámeni a pro některé je nepříjemným překvapením, jak často jsou negativní emoce spojené s hádkami. Do té doby často tvrdili, že jejich hádky dětem nevadí nebo je nevnímají.

Cíleně pracujeme s dětskou skupinou, abychom podpořili schopnost vlastního projevu. Děti většinou nemají odvahu „dospěle“ rodičům říct, že jim hádky vadí a že by toho mohli nechat. Častěji reagují psychosomaticky (bolesti břicha, hlavy) nebo poruchami chování (zlobení, záškoláctví).

Naše hlavní sdělení dětem:

- neumíme zařídit, aby se rodiče dali dohromady,

- dítě za rozvod (konflikty) nemůže,
- odpovědnost za dohodu nesou rodiče,
- dítě se nemusí přiklánět na stranu jednoho rodiče,
- to, že to nejde nyní, neznamená, že to nepůjde nikdy,
- dítě má právo se rodiče ptát a může nesouhlasit, když pomlouvá druhého rodiče,
- je normální, že se konflikty dějí,
- děti na to nemusí být samy – děti se ve skupině navzájem inspirují.

Úskalí dětské skupiny:

- dekompenzace při otevření tématu konfliktu,
- idealizace, že se dají rodiče dohromady,
- nedostatek dětí na skupině, jejich absence (v důsledku rezistence jednoho z rodičů),
- agresivita dětí,
- negativismus,
- rezistence jednoho z rodičů,
- absence na posledním setkání (neuzavření příběhu).

4.3.4 Rizika programu „Dítě v centru“

- Vysoké nároky (psychické i časové) na celou rodinu, zejména však na rodiče.
- Nedostatek odborného personálu (4 psychologové, jeden sociální pracovník, stážista).
- Nedostatek prostoru – jedna místnost pro 12 rodičů a dva terapeuty, druhá místnost pro děti rodičů, dva terapeuty, 1 soc. pracovníci, ideálně zahrada nebo velká herna.
- Finanční zázemí pro realizaci programu – finanční spoluúčast rodičů je minimální, tzn. mít zafinancován program z jiných zdrojů.
- Frustrace a potřeba ji zvládnout (výkyvy jsou normální) – objevuje se jak u rodičů a dětí, tak u pracovníků.
- Postupné opadání nadšení, motivace – klientů i pracovníků.
- Nevhodně vytipovaný klient do programu – i jeden náročný klient může narušit práci celé skupiny.

- Vážná situace v rodině, která může vést k retraumatizaci (těžké domácí násilí, výrazná psychopatologie některého z rodičů, závislostní chování některého z rodičů).
- Dlouhá přípravná fáze před vstupem do programu (vyplnění dotazníků, vstupní konzultace s rodiči, rozhovor s celou rodinou, síťování) může znamenat pokles motivace u uchazečů programu.
- Rodina dále pokračuje v soudních sporech, poruší podmínku pro vstup do programu.
- Jeden z rodičů chce využít program pro obnovení partnerského života, smyslem programu však není dávat rodiče dohromady.

4.3.5 Doporučení pro realizace programu „Dítě v centru“

- Úzká a pravidelná spolupráce s OSPOD.
- Udržování kontaktů s odborníky, kteří participují na řešení situace rodiny, přizývání odborníků na prezentace výstupů a inovací programu.
- Důraz klást na pochopení a akceptování toho, že manželství skončilo, ale rodičovství zůstává.
- Na začátku spolupráce důkladně vyjasnit naše a klientovy postoje, motivaci pro vstup do projektu (viz argumenty pro vstup do programu DvC) a eliminovat případné kontraindikace.
- Předat zodpovědnost za řešení konfliktu zpět rodičům a dodat naději na uzdravení celého rodinného systému.
- Popsat situaci z pohledu obou rodičů i z pohledu dítěte, trvat na společné konzultaci rodičů i dítěte (alespoň na části konzultace), hledat jeden společný příběh, který zohledňuje pohled všech členů rodiny.
- Pomocí projektových technik, hry, skupiny dát dětem možnost vyjádřit jejich potřeby, pocity a mluvit o tom, jak by chtěly situaci doma změnit a řešit.
- Vtáhnout do spolupráce na rozhodovacích procesech dětí celou širší rodinu. Příbuzní se často negativně podílí na eskalaci konfliktu mezi rodiči (k nastartování spolupráce a podpory pro rodiče v programu slouží síťovací setkání).

4.3.6 Výstupy programu „Dítě v centru“

Běh	Děti začaly/dokončily	Rodiče začali/dokončili
1	14/12	12/9
2	9/9	10/10
3	8/8	12/12
4	7/7	8/8
Celkem	38/36	42/39

1. běh „Dítě v centru“ – pilotní

První běh byl nesen z velké části na vlně nadšení pracovníků, kteří po absolvování semináře Justine van Lawick toužili po změně přístupu k rodinám v konfliktu. Do pilotního běhu vstoupilo 6 rodičovských párů a 14 dětí, a dokončilo ho 9 rodičů (4 páry a jedna matka) a 12 dětí. Bylo to období zkoušení metodiky „No Kids in the Middle“ doplněné improvizací a čerpáním z vlastních zkušeností, které jsme získali při terapeutické a edukativní práci s dětmi a dospělými. Naráželi jsme na těžkosti, které jsme nečekali – např. v dětské skupině panovala představa, že rodiče chodí do programu proto, aby se dali dohromady. Překvapovala nás také vysoká míra agrese v dětské skupině, včetně fyzických soubojů. V rodičovské skupině byla agrese pouze verbální. Zajímavý byl postřeh, že pokud byla situace mezi rodiči napjatá, byly i děti agresivnější. Vypozařovali jsme, že agrese je pro děti důležitým ventilem, kterým uvolňovaly napětí, protože si to v bezpečném prostředí herny mohly dovolit.

Náročné bylo neustále motivovat rodiče, aby se účastnili každého setkání a vyžadovat to po nich. První běh programu probíhal v neděli odpoledne, což bylo pro rodiče mnohdy náročné (návraty z dovolených, aktivity a výlety s dětmi, nechuť sdílet s druhým rodičem společný prostor tak dlouho). S jedním z párů jsme se rozloučili po dvou setkáních, když jsme odmítli akceptovat, že rodinná oslava příbuzného je důležitější než setkání v programu. Paradoxně jsme se tak stali vnějším nepřitelem pro otce i matku a věříme, že snad i tímto způsobem jsme dosáhli cíle, tedy zlepšení jejich vzájemné komunikace. Kromě tohoto páru odešel z programu i jeden otec, který nebyl schopen změnit postoj k bývalé manželce

a odmítl se s ní nadále setkávat v jedné místnosti. Matka i s dětmi v programu pokračovala.

Hned v prvním běhu se nám ověřil princip třetin, což znamená, že z programu odchází přibližně jedna třetina rodičů ve stejně konfliktním nastavení jako před programem, druhá třetina potřebuje po skončení programu ještě další péči odborníků a poslední třetina odchází s kompetencemi řešit konflikty s minimálním dopadem na děti.

2. běh programu „Dítě v centru“

Princip třetin se nám osvědčil i během druhého běhu. Nicméně jsme měli daleko lepší dojem ze zpětné vazby dospělých i dětských klientů. Pracovali jsme s větším důrazem na sebereprojevování dětí, a to jak verbální tak projektivní – pomocí divadla, kresby či natáčení filmu. Ze zkušeností s prvním během jsme čekali, že zhruba v polovině setkávání přijde krize a dočasný propad jak u klientů, tak u pracovníků. Měli jsme dojem, že rodiče nepostupují dopředu dostatečně rychle, dostávají se do bludného kruhu v konfliktních tématech, nepřichází žádná pozitivní změna. Po ukončení běhu si více rodin žádalo následnou péči, větší počet rodičů však reflektoval trvalejší pozitivní změny.

Po druhém běhu jsme absolvovali další setkání s Justine van Lawick a její kolegyní Margreet Viesser. Šlo hlavně o supervizní workshop, na kterém jsme sdíleli zkušenosti, ale i frustrace a nedostatky. Dostali jsme podporu, inspiraci a nakonec i ujištění, že jdeme správným směrem. Doplnili jsme program o práci s technikou reflektujícího rozhovoru, kdy terapeuti hovoří přímo před rodiči o svém prožívání během práce se skupinou či jednotlivci. Tato technika umožňuje dekontaminovat konfliktní sdělení a učinit je tak přijatelnějším.

3. běh programu „Dítě v centru“

Před započatím třetího běhu jsme inovovali celý proces výběru účastníků. Zaměřili jsme se hlavně na mapování motivace zájemců o program. Přestože jsme použili doporučený systém výběru rodin, měli jsme nakonec více účastníků s nejasnou motivací. Jednomu páru byl program nařízen soudem, druhému zase pracovníci OSPOD, v dalším páru měl jeden z rodičů neustálou potřebu dokazovat neschopnost tomu druhému.

Potíže se projevovaly jak v rodičovské skupině (nerespektování pravidel, devalvace druhého rodiče, sabotování požadavků terapeutů, neplnění zadaných úkolů), tak ve skupině dětské (vysoká agrese dětí, negativismus, frustrace, pokles nálady, nezapojování do společných aktivit). U dětí, jejichž rodiče měli program soudně nařízen, se projevovaly závažné symptomy – poruchy chování, somatizace, psychická zátěž. V některých momentech byl program důležitý spíše jako diagnostický nástroj než nástroj intervence. Museli jsme přijmout fakt, že u některých párů konflikt pokračuje v nezměněné míře, a to se závažnými dopady na psychické zdraví dětí. O této skutečnosti jsme informovali rodiče a také OSPOD, který si po ukončení programu žádal zpětnou vazbu.

Po třetím běhu jsme se opět setkali s holandskými terapeutkami a dostali jsme další tipy, jak v programu pracovat, především s nemotivovanými účastníky. Hovořili jsme o postojích některých rodičů, které by se daly shrnout do následujících vět: „Tak nás tady máte a dělejte, co umíte. Moc šancí si ale nedávejte, zatím s námi nikdo nepohnul.“ Sdíleli jsme frustraci z toho, že i přes opakované výroky rodičů, jak jim jde o blaho dětí, se právě děti dostávaly mimo zorné pole otce i matky.

Poté, co jsme holandským kolegyním představili naši praxi a inovace, které jsme do programu zařadili, dostali jsme svolení k vytvoření návrhu kurzu, kterým bychom předávali metodiku „No Kids in the Middle“ dalším organizacím v České republice a na Slovensku. Aktuálně máme za sebou pilotní vzdělávací kurz, kterým bylo proškoleny 15 odborných pracovníků z oboru psychologie a sociální práce.

4. běh programu „Dítě v centru“

Pokud bychom měli obecně charakterizovat rodičovskou skupinu tohoto běhu, byla v ní převaha motivovaných mužů a demotivovaných žen. U třech matek se projevovalo tak zásadní zranění související s partnerským soužitím, že jim bránilo upřednostnit potřeby dětí před vlastními potřebami. Potýkali jsme se s nedostatečnou disciplínou rodičů, kteří nepřiváděli své děti pravidelně, a to i v případech, že děti měly o program velký zájem a těšily se do své skupiny. Program dokončily všechny páry, byť na poslední setkání nepřišla jedna matka se třemi dětmi.

V průběhu programu jsme museli upravit jeho obsah, abychom zareagovali na nepřítomnost několika dětí zrovna v době, kdy měli prezentovat

svá díla rodičům. Došlo tak k tomu, že děti i rodiče prezentovali až na posledním osmém setkání. Atmosféra byla hodně emocionálně napjatá, rodiče si skrze prezentaci dětí uvědomovali, co všechno děti v rodině vnímaly a jak silně prožívaly hádky rodičů.

4. běh byl velmi náročný i pro terapeutky, kteří vedli obě skupiny, proto jsme se rozhodli, že před 5. během zařadíme delší pauzu, ve které se budeme věnovat přípravě a realizaci vzdělávacího kurzu v metodě „No Kids in the Middle“ pro odborníky. Vzhledem k velké časové i emocionální náročnosti programu „Dítě v centru“ plánujeme do dalšího běhu personální obměnu terapeutů.

4.3.7 Shrnutí programu „Dítě v centru“

Za dva roky jsme realizovali 4 běhy programu „Dítě v centru“. Kromě toho jsme individuálně pracovali s 80 dětmi a dospívajícími, kteří byli přímo ohroženi konfliktním rodinným prostředím. Díky kontinuální spolupráci s nizozemskými kolegyněmi jsme program postupně inovovali a sbírali cenné zkušenosti. Jsme přesvědčeni, že jde o smysluplnou práci, což dokládají i zpětné vazby některých rodičů a většiny dětí, které programem prošly.

V průběhu všech čtyř běhů se nám potvrdil tzv. princip třetin, se kterým pracuje i Justine van Lawick. Jde o to, že vždy jedna třetina rodičů reflektuje zásadní změnu v komunikaci a postojích, kdy k občasným výkyvům dochází pouze v období soudních sporů.

Pokud jsou konflikty přítomné, trvají méně dlouho, nejsou tak intenzivní a rodiče je neřeší v přítomnosti dětí. Podobně o tom hovořily i děti. Často jsme slyšeli, že „rodiče se teď spolu třeba moc nebaví, ale hlavně se nehádají“.

U druhé třetiny rodičů (tedy jeden až dva páry) je možné sledovat zlepšení, nicméně rodiče občas vyhledávají následnou péči, a to převážně v našem centru, kde to znají a mají k nám důvěru.

Bohužel u jedné třetiny (vždy jeden až dva páry z běhu) nezaznamáme téměř žádné zlepšení. Někdy je patrná snaha alespoň u jednoho z rodičů, nicméně nevraživost a animozita je tak silná, že přes ni rodičovský pár nedokáže společně projít. Těmto rodičům nabízíme další péči

u nás, je však na jejich motivaci, zda nabídky využijí. Převážně se jedná o nabídku rodinné mediace.

Důležité pro nás byly navazující semináře a supervize s Justine van La-
wick a Margaret Viesser, na nichž jsme získali nové informace o způsobu
výběru rodin do skupinového programu. Pochopili jsme, že úsilí a moti-
vace pro vstup do programu musí být především na rodičích. Nastavili
jsme dvě kola vstupních rozhovorů, kde analyzujeme motivaci rodičů,
hovoříme i s dětmi a zároveň již představujeme podobu programu. Ro-
diče se dozvídají, že nebudeme analyzovat, kdo je lepším rodičem, kdo je
viníkem rozvodu, kdo má pravdu a kdo lže.

Obecně lze říci, že lepší výsledky máme s rodiči, kteří přicházejí sami
a s vnitřní motivací ke změně. Nicméně i u soudně nařízeného programu
máme již pozitivní výsledky.

U dětí je výsledek markantnější. Děti reflektovaly, že dokážou mno-
hem otevřeněji ventilovat své negativní emoce u otevřeného střetu
rodičů. Rodiče na tyto emoce umí zareagovat a hádku alespoň ukončí,
pokud jí neumí předcházet. Děti dále hovořily o tom, že je doma méně
hádek a že by do programu chtěly dále docházet, protože je bavil.

Rodičovské páry, které již program absolvovaly, reflektují jeho psy-
chickou i časovou náročnost, zároveň však vnímají jeho užitečnost pro
celou rodinu. Zde uvádíme některé vzkazy dospělých účastníků z ukon-
čených „běhů“ rodičům, kteří teprve svoji účast zvažují:

„Nevzdávejte to a vydržte, někdy je to docela sranda.“

„I některé neřešitelné problémy se dají nakonec vyřešit!“

*„Program mi pomohl uvědomit si, že se mám nejprve zamyslet než budu
jednat a komu prospěju svými kroky.“*

„Zkuste vydržet až do konce, stojí to za to.“

„Vytvrvejte, ten úsměv dětí stojí za to.“

5. Identifikace rizik při implementaci komunikační strategie a zavádění inovativní praxe v rámci zapojování dětí do rozhodovacích procesů

Při tvorbě projektu jsme vymezili případná rizika, která z našeho pohledu mohla ohrozit implementaci navrhované komunikační strategie a zavádění inovativní praxe v rámci zapojování dětí do rozhodovacích procesů.

5.1 Rizika implementace komunikační strategie

- Kumulace termínů plánovaných setkání/workshopů/kulatých stolů v rámci města Brna a JMK (více různých projektů, povinná vzdělávání odborníků, konference...).
- Časová náročnost přípravy setkání před případovými konferencemi.
- Facilitátor s nedostatkem zkušeností ze sociální oblasti.
- Mnoho projektů v rámci JMK, které běží v jednom období – mnoho setkání najednou.
- Upřednostnění potřeb rodičů před potřebami dětí.
- Vypracování IPOD bez klientů, nebo pouze s rodiči.
- Cíle při práci s rodinou stanoví OSPOD, nikoli rodiče nebo děti.
- Chybí kontrola nad plněním cílů v IPOD, vyhodnocování spolupráce s rodinou a jednotlivými odborníky, kteří jsou zapojeni do podpory rodiny.
- Nepřítomnost soudců na případových konferencích.⁵

Opatření:

Snížit počet setkávání, rozvíjet již existující platformy setkávání, operativní komunikace po telefonu, setkání ad hoc ke krizovému případu,

⁵ srov. s BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. a kol. Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem. Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5, str. 55

udržovat a posilovat osobní vazby s odbornými pracovníky, zvat na případové konference i soudce, státní zástupce.

5.2 Rizika programu „Dítě v centru“

a) Jeden z rodičů program přeruší, nebude mít zájem ho dokončit, nebo si neudělá čas na všechny termíny.

Opatření:

- Na začátku se všem členům rodiny vysvětlí důležitost účasti na všech setkáních programu a upozorní se na provázanost jednotlivých setkání.
- Termíny všech setkání se stanoví dostatečně dopředu, aby měli rodiče možnost upravit časový harmonogram běžně nastavených aktivit, pracovních povinností a kroužků dětí.

b) V průběhu programu se ukáže, že rodina není schopna za pomoci programu „Dítě v centru“ řešit své problémy.

Opatření:

- Před zahájením probíhají individuální rozhovory s rodiči, při nichž se ověřuje jejich motivace.
- Před zahájením programu proběhne ještě společná schůzka pro širší rodinu, nastavuje se rámec budoucí spolupráce.

c) Sociální síť rodičů nebude mít zájem se do programu zapojit, např. proto, že mají mezi sebou aktuální konflikt a obávají se společného setkání.

Opatření:

- Jedním z cílů projektu je zapojit do programu důležité osoby z širší rodiny, z okruhu kamarádů a známých. První setkání se skupinou proběhne tak, že tito lidé budou plně informováni o tom, že se budou moci podílet na efektivním řešení v zájmu dítěte, že předmětem nebude řešení vzájemných konfliktů.
- Tato skupina podporujících osob je dobrovolná, může se během programu měnit.

d) V průběhu programu probíhají soudní řízení, ve kterých jsou strany zastoupeny advokáty, kteří nebudou souhlasit s přerušením soudu na dobu trvání projektu z důvodu svých finančních zájmů.

Opatření:

- Součástí projektu je implementace Cochemské praxe, jejímž principem je interdisciplinární spolupráce založená na hájení práva dítěte, tato iniciativa vychází z řad soudců.
- Vycházíme ze zahraniční zkušenosti, kde je Cochemská praxe funkční, a přicházíme s tímto inovativním přístupem ve spolupráci s Občanskou iniciativou za zavedení Cochemské praxe v ČR.

e) Sociální pracovníce vykonávající sociálně právní ochranu dětí nebudou chtít spolupracovat vzhledem ke své časové vytíženosti.

Opatření:

- Ještě před započítím projektu jsme realizovali tři semináře pro sociální pracovníce a zjistili jsme velký zájem o spolupráci z jejich strany.

6. Doporučení pro praxi

Při realizaci projektu jsme nastavili opatření, jak předcházet rizikům (viz kapitola 5), přesto jsme zjistili, že časová náročnost komunikační strategie neumožňuje její realizaci v každodenní praxi v takovém rozsahu, jak jsme původně plánovali. Jedním z důvodů je vysoká časová náročnost pravidelných setkání většího počtu lidí a velká pracovní vytíženost odborníků. Pro operativní a rychlé řešení případů ohrožených dětí je dle našeho názoru nejdůležitější úzká spolupráce s pracovníky OSPOD a těmi odborníky, kteří se aktivně podílí na přímé práci s dětmi a jejich rodinami. Znamená to pravidelné sdílení informací a osobní či telefonickou domluvu na vhodném metodickém postupu práce s rodinou. V případě nejasností je vhodné co nejdříve uspořádat metodické setkání a otevřít diskusi nad konkrétním případem. Toto metodické setkání může navrhnout kdokoli z odborníků. Výstupem metodického setkání může být právě rozhodnutí o uspořádání případové konference s přizváním dítěte nebo o vstupu rodiny do programu „Dítě v centru“ či jiné odborné péče. Velká multidisciplinární setkání je možné propojit s již existujícími platformami a rozvíjet je do pravidelné interdisciplinární spolupráce. Zavedení pravidelných čtvrtletních setkání odborníků z praxe by mohlo být slibným výhledem do budoucnosti. Cílem by bylo předávání nových poznatků z praxe a sdílení zkušeností odborníků různých oborů, kteří se podílí na řešení případů ohrožených dětí a jejich rodin.

Doporučení:

- Zájem dítěte je na prvním místě, není možné být na straně některého z rodičů a nechat se vtáhnout do jejich hry. V rodičovských sporech bývá dítě vždy na straně poražených, potřebuje ochranu a má právo na vyjádření vlastního názoru v jakémkoli věku s ohledem na jeho vyjadřovací schopnosti.
- Posilovat kompetence sociálních pracovníků v oblasti pořádání případových konferencí a přizývání dětí na PK.
- Posilovat dovednosti sociálních pracovníků při rozhovorech s dětmi, jak identifikovat jejich potřeby a získat jejich názory na řešení situace v rodině.

- Pořádat prakticky zaměřené workshopy na témata související s přímou prací s ohroženými dětmi a jejich rodinami (sestavení a vyhodnocení IPOD společně s dítětem a jeho rodiči, uspořádání případové konference, řešení krizových situací v rodině, komunikace s ohroženým dítětem aj.).
- Pomocí dotazníkového šetření zjistit, o jaká témata by byl mezi pracovníky OSPOD a dalšími odborníky největší zájem, vytvořit workshop tzv. „na míru“.
- Supervize pro sociální pracovníky, popřípadě společné případové supervize sociálních pracovníků OSPOD a pracovníků sociálních služeb ke konkrétnímu případu rodiny.
- Pravidelná metodická setkání ke konkrétním případům ohrožených dětí, svolaná buďto klíčovým pracovníkem OSPOD nebo jiným odborníkem, který je zainteresován v případě.
- Při přípravě případové konference doporučujeme více spolupracovat s organizacemi, které nabízejí podporu při realizaci PK.
- Vzájemná spolupráce OSPOD a organizací, které pracují s rodinami na vyhodnocování individuálního plánu ohroženého dítěte, případně na zjišťování potřeb nezletilých dětí.
- Pružná vzájemná informovanost o nových postupech v oblasti SPOD, o změnách v poskytování sociálních služeb, udržování profesních kontaktů, účast na workshopech a konferencích, na nichž se sdílejí informace a posilují formální i neformální vazby mezi odborníky.

7. Závěr

Na závěr můžeme konstatovat, že se nám podařilo rozvinout inovativní způsob práce s rodinou zasaženou rozvodovým a porozvodovým konfliktem, který je základem programu „Dítě v centru“. Díky změně našeho přístupu se výrazně snížil počet účelově přiváděných dětí, u kterých jsme měli potvrdit, že druhý rodič je viníkem všeho špatného, co se v rodině děje. Velmi se zlepšila také spolupráce s pracovníky OSPOD, a to v rámci Brna i celého Jihomoravského kraje. Děti jsou podporovány ve vyjádření vlastního názoru a rodiče si tak lépe uvědomují, jak může jejich děti konflikt poškozovat.

Co se týká mezioborové spolupráce a pořádání případových konferencí, došlo během realizace projektu k velkému posunu. Dle vyjádření mnoha odborníků jsou mezioborová setkání velmi důležitá pro efektivní práci s rodinou a pro zkrácení doby rozepří či soudních jednání, kterými jsou děti zatěžovány.

Stále ještě vážně přizývání dětí k důležitým jednáním (případové konference, jednání u soudu, rodinná mediace), aby mohly vyjádřit svůj vlastní názor a sdělit svoji představu o řešení rodinné situace. Dětské potřeby jsou opomíjeny, někdy chybně vyhodnoceny a interpretovány. Proto považujeme za důležité, aby se děti přímo účastnily všech důležitých jednání, kde druzí lidé rozhodují o jejich životech. Je nám jasné, že to nejde ve všech případech, zejména tehdy, kdy je dítě v rodině ohroženo týráním, zneužíváním, je svědkem vážného domácího násilí nebo je jedním z rodičů zastrašováno a manipulováno. Jsou zde také další limity, jako nízký věk dětí, kognitivní schopnosti, míra jejich frustrační tolerance, traumatické zážitky z rodiny, strach z jednoho z rodičů, tréma, vysoká úzkostnost apod.

Myslíme si však, že šetrnou individuální přípravou dítěte a zajištěním bezpečného prostředí během případových konferencí nebo soudních jednání, docílíme toho, že děti všem dospělým, kteří o nich rozhodují, otevrou oči a sdělí jim svoje přání, potřeby, i nové možnosti řešení rodinné situace, ve které dlouhodobě žijí.

Použité zdroje a další doporučené zdroje

- BRZOBOHATÝ, R., CIRBUSOVÁ, M., ROGALEWICZOVÁ, R. a kol. Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte: Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem. Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-1010-5
- VAN LAWICK, J. Děti a jejich bojující rozvedení rodiče. Český překlad Van Lawick, M. J. (2012) 'Vechtscheidende ouders en hun kinderen'. *Systeemtherapie*, 24/3, s. 129–130, 2012.
- KOL. AUTORŮ. Úmluva o právech dítěte. New York: Valné shromáždění OSN, 1989. Právo na začlenění: Hlas, který je slyšet. https://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/participace.pdf
- KOL. AUTORŮ. Manuál k případovým konferencím. Praha: MPSV ČR, 2011 ISBN 978-80-7421-038-9
- KOL. AUTORŮ. Práce s ohroženými rodinami: Komentáře k novele zákona o sociálně právní ochraně zákona č. 359/1999 Sb. Olomouc: 2013. <http://www.caritas-vos.cz/admin/files/ModuleText/155-sbornik-prace-s-ohrozenymi-rodinami.pdf>
- KOL. AUTORŮ. Úmluva o právech dítěte. Praha: MPSV ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1. http://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf
- ROGALEWICZOVÁ, R., CIRBUSOVÁ, M. Zájem dítěte v soudní praxi. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí 17. 9. 2015 v Brně. http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Zajem_ditete_v_soudni_praxi.pdf

Příloha č. 1: Příběh z programu „Dítě v centru“ očima dítěte

Máma s tátou se hádali. Nejdříve to bylo v noci, když si mysleli, že se sestrou spíme. My jsme ale nespali. Lehli jsme si k sobě a brečeli do polštáře. Trvalo to dlouho, nemohli jsme v noci spát. Pak jsme usnuli, ale ráno jsme byli nevyspaní. Někdy jsem při zkoušení zapomněl i to, co jsem fakt uměl.

Pak nám řekli, že se rozvedou. Že už spolu nemůžou být. Ale prý se nás to netýká. Ale nás se to týká! Už to nebude jako dřív. Teď se nás jeden i druhý ptají, jestli chceme být s tátou nebo s mámou. Ale my chceme být s oběma.

Táta se odstěhoval. Máma říká, že má nějakou ženskou, že nás nemá rád a nechce s námi být. Když jsme s tátou, říká, že máma a babička ho nenechaly žít. Že nás má rád, ale s mámou a babičkou to nejde vydržet. Býváme spolu jen o víkendech. Ty jsou super. Po prvním víkendu jsme to mámě řekli. Mysleli jsme, že bude ráda a třeba se k sobě s tátou vrátí. Ale naštvála se. Naštvaná byla i babička. Prý si nás kupuje a hraje si na otce roku. Tak když se nás ptají, jak jsme se měli u táty, odpovídáme, že to „bylo dobrý“. Když jsme u táty, říká nám, jak ho máma a babička chtějí obrát o peníze. Štve nás to. Štvou nás oba.

Táta nás vzal k psychologovi. Psycholog říkal, že se to uklidní, že s rodiči promluví. Ale bylo to ještě horší. Máma se s tátou strašně pohádala, že nás nemá nikam tahat. Už k žádnému psychologovi nechci.

Máma s tátou nás vzali do cukrárny. Oba. Říkali, že se nechtějí hádat, nechtějí, aby nás to trápilo. Prý na tom budou pracovat. S psychologem. Ale my si s nimi prý nemusíme jen povídat. Budeme si prý hrát, dělat divadlo, natáčet film. Ani mně, ani ségře se nechtělo.

První setkání bylo divné. Jmenovalo se to tam Spondea. Byli tam 4 dospělí a 10 dětí. Jejich rodiče se prý taky hádají. Prý se i perou. Hráli jsme hry na seznámení, ale všechny děcka jsem si stejně nepamatoval. Pak jsme představovali pantomimu – ukazovali jsme třeba nějaké zaměstnání beze slov. Já byl lupič, sestra byla policajt. Poznali to. Bylo to docela dobrý, těšili jsme se na další setkání. Pojmenovali jsme se Mimoni. Jako ti od Grúa.

Další neděle byla v pohodě, už jsme se trochu znali, byli jsme i na zahradě. Začali jsme pracovat na scénáři. To je příběh, jak se bude odehrávat na divadle. Vytvořili jsme příběh o Mimoních a Grůvi. Grů si adoptoval tři holky z dětského domova a vzal si je domů. Mimoni ale v noci měli párty a dělali kravál. S Grůem se hádali a řvali po sobě. Opakovalo se to, tak ty holky šly raději do dětského domova zpátky. Nakonec je Grů a Mimoni odprosili a holky se vrátily zpět. Já jsem hrál Grůa a sestra holku z děčáku. Trénovali jsme to a na předposledním setkání to přežili rodičům. Plakali a ptali se, jestli jsme to dělali fakt sami. Kromě toho jsme se i fotili, jak to vypadá, když jsme třeba smutní nebo veselí nebo když se bojíme. Taky jsme dělali velký plakát, kam jsme doplňovali, co by rodiče neměli dělat. Hodně se tam opakovalo, že by se neměli hádat.

Na posledním, osmém, setkání máma s tátou měli zase takový příběh pro nás. Měli tam naše fotky a lepili je na velký papír. Mluvili o tom, jak se měli rádi, jak byli rádi, když jsme se jim narodili. Pak mluvili o tom, že už si nerozumí a jdou od sebe. Sestra brečela, ale já ne. Říkali, že se už nebudou tolik hádat.

Pravda je, že se hádají méně. Ale taky se teď skoro vůbec nebaví. Ale říkají nám, že si píšou přes e-mail. Každopádně když mámě a babičce popisujeme, že jsme byli s tátou v Aquaparku nebo na horách, už se nevztekájí. Ani táta teď nemluví škaredě o mámě.

Je nám pořád líto, že se rozvádějí. Lepší by bylo, kdyby byli spolu. Ale už to asi nepůjde. Někdy se nám stýská po děčkách (Mimoních). I po těch dospělých, byla s nimi legrace. Jsem rád, že jsme tam chodili, byli to úplně jiní psychologové, hlavně jsme si hráli a nemuseli pořád mluvit.

Kryštof, 13 let

Příloha č. 2: Příklad dobré praxe programu „Dítě v centru“

Na naši organizaci se obrátila matka chlapce a dívky ve věku 6 a 10 let. Rodiče byli rozvedeni 5 let a dlouhodobým problémem byl styk dětí s otcem. Matka popisovala velký strach dětí z otce, odmítání trávení víkendu a vůbec času s ním. Zdrojem tohoto stavu mělo být dle matky nerespektování potřeb a pocitů dětí ze strany otce. Matka vycházela z přesvědčení, že prožívání dětí významně ovlivňuje nejenom jejich prožívání, ale váže na sebe celý specifický přístup k nim samotným. Děti se stýkaly s otcem pouze na několik málo hodin měsíčně v domácnosti matky. Po konzultaci s oběma rodiči individuálně bylo zřejmé, že mezi rodiči panuje partnerský konflikt a zranění, která si s sebou nesou z partnerského vztahu a i nadále ovlivňuje jejich rodičovský vztah a role. Spolupráce matky s odborníky intervenující směrem k dětem byla bohatá, často se v kontaktu s otcem, popisu potřeb a pocitů dětí zaštiťovala množstvím doporučení, která jim byla dána. S ohledem na specifickou situaci rodiny, přetrvávající konflikt mezi rodiči a potřebou pracovat s celým rodinným systémem byl rodině indikován program Dítě v centru.

Na počátku spolupráce byla matka spíše méně motivovaná ke spolupráci, bylo patrné její úzkostné osobnostní ladění a velké individuální zranění, které si prožila v manželství. Její navázanost na děti byla spíše neadekvátní věku dětí, ve své roli matky se cítila ne zcela jistá, specifické symptomy dětí využívala matka mnohdy jako mocenský nástroj ve vztahu dětí s otcem. Otec vytvářel velký tlak na kontakt s dětmi a bylo pro něj obtížné oddělit jejich prožívání od prožívání matky a vzájemně nezaměňovat svůj vztah k dětem a k bývalé manželce. Děti byly v průběhu celé spolupráce velmi úzkostné, často chyběly. Pokud byly přítomné, adekvátně spolupracovaly, strach z otce se neprojevoval, naopak bylo patrné, že ho rády vidí a vyhledávaly jeho přítomnost. Rodiče v rodičovské skupině pracovali na tématech, kterých se právě program Dítě v centru dotýká a dostali mnoho prostoru pro ošetření témat a potřeb, která v minulosti nemohla být kvůli jejich narušené komunikaci a vztahu ošetřena. Otec se do velké míry stáhl z nadměrného tlaku na matku a začal se k ní chovat spíše podpůrně a s pochopením. Vzájemně se dokázali ocenit za jednotlivé kroky, které směřovaly ke zklidnění situace v rodině. Začali se na sebe otáčet s důvěrou ve chvílích, kdy se vzájemně potřebovali podpořit ve svých rodičovských rolích (např. matka potře-

bovala podpořit v direktivnějším přístupu k dětem), případně vyvstala potřeba sjednotit svůj přístup směrem k dětem. Matka tím získala více důvěry ve vzájemný rodičovský vztah, tím ustoupila její úzkost a potřeba zaštiťovat se množstvím diagnóz směrem k dětem. Jednou z nejdůležitějších dovedností, které rodiče v průběhu programu nabyli, byla jejich schopnost oddělit svoje partnerské vztahování a zranění od jejich společného rodičovského vztahu.

Po ukončení programu Dítě v centru byla svolaná případová konference na příslušném OSPOD. Bylo tomu cca půl roku po navázání spolupráce s rodinou. V té době byla situace v rodině taková, že děti trávily u otce víkend i s přespáním, což se na počátku spolupráce jevílo jako nemožné. Rodiče se na sebe dokázali bez emocí a s důvěrou obracet pro podporu jak osobní, tak rodičovskou. Děti měly reflektovat větší respekt ze strany otce k jejich emocím a potřebám. Zároveň byla patrná výrazná jistota matky ohledně vztahu otce a dětí. Na případové konferenci byly naplánovány dílčí kroky, které by měly směřovat k rozšiřování styku otce a dětí.

Poznámky

